

Lausunto

31.01.2025

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Näyttelijäliitto -Skådespelarförbundet ry. kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa ja lausuu esitykseen niiltä osin kuin se koskee perustettavaksi ehdotettua Kulttuurivirastoa. Aluksi toteamme, että viraston nimessä olisi hyvä näkyä myös taide.

Meidän havaintojamme:

Esityksestä jää puuttumaan kulttuuripoliittinen visio uuden viraston perustamisen syistä ja tavoitteista. Esityksestä tulee esille lähinnä tehostamiseen ja säästämiseen liittyvät näkökohdat. Lisäksi jää epäselväksi miten viraston perustaminen edistää kulttuuripoliittisen selonteon tavoitteita.

Lisäksi halumme esittää yleisen huolen siitä, että taiteen ja kulttuurin resursseja leikataan nyt ennätyksellisesti. Leikkaukset kohdistuvat taiteilijoihin ja sisältöihin, mutta myös tukirakenteisiin, järjestöihin ja tiedontuotantoon eli taidetta ja taiteilijoita suojaaviin rakenteisiin. Ja nyt luodaan samanaikaisesti kiireellä virastoa, jota koskevaan lainsäädäntöön jäisi suoran poliittisen ohjauksen mahdollisuuksia. Eri puolilla Eurooppaa on jo alettu ohjailla poliittisesti taiteen ja kulttuurin sisältöjä henkilövalinnolla ja rahoituksen kohdistamisella. Pidämme tärkeänä, että lainsäädännössä huolehditaan, että Suomessa taiteen vapaus toteutuu jatkossakin.

Mielestämme taiteen ja kulttuurin viraston toiminta ja Suomen Akatemiaa koskevien lainsäädäntöjen tulisi vastata toisiaan, koska niiden peruslähtökohdat ovat samanlaisia: taiteen ja tieteen vapauden ja rahoituksen varmistaminen. Kulttuurivirastoa koskeva lakiehdotus on Suomen Akatemiaa koskevaan lakiin verrattuna huomattavan ylimalkainen.

Laissa tulisi selkeästi ja nimenomaisella säännöksellä varmistaa taiteen autonomian turvaaminen ja että taide säilyy itsenäisenä ja valtiosta riippumattomana ja nk. arm's lenght -periaate toteutuu. Taiteen vapaus on taattu Suomen perustuslaissa, mutta se ei riitä. Kaikessa lainsäädännössä on

varmistettava, että perusoikeus myös toteutuu käytännössä. Tämä esitys ei esim. rajaa sitä, että kulloinenkin kulttuuriministeri voi ohjeistaa viraston toimimaan tietyn poliittisen linjauksen mukaisesti. Pääjohtaja joutuu toimeenpanemaan ministeriön vaatimukset. Viraston oma sisäinen ohjesääntö ei sitä estä. Eikä Kulttuurivirastolle myöskään esitetä vastaavalla tavalla hallitusta kuin Suomen Akatemiassa, mikä voisi kollektiivina vahvemmin suojata taiteen vapautta.

Hallituksen lakiesityksessä Kulttuuriviraston tehtävistä puuttuu ja ne tulee lisätä:

- taiteilijoiden toimeentulon edistäminen
- taiteen edistämistä myös kansainvälisesti

Ehdotuksen mukaan Kulttuurivirastossa olisi taide- ja kulttuurineuvosto, jonka nimittäisi opetus- ja kulttuuriministeriö. Neuvoston toimikausi olisi neljä vuotta. Neuvoston jäsenten tulisi edustaa viraston toimialan asiantuntemusta laaja-alaisesti eri näkökulmista. Neuvosto mm. päättäisi apurahoista, toimisi asiantuntijaelimenä taide- ja kulttuuripoliittisissa asioissa ja edistäisi yhteistyötä viraston sidosryhmien kanssa.

Neuvoston jäsenten tulisi vain edustaa monia taiteen aloja, mutta jäsenille ei ole säädetty minkäänlaisia vaatimuksia edustavuuden perustaksi. Esimerkiksi Suomen Akatemian eri toimielimiin nimitettävien jäsenten osalta on määritelty selkeät vaatimukset mm: kokemusta tutkimustyöstä, riittävä tiedepolitiikan asiantuntemusta jne. Taide- ja kulttuurineuvostoon valittavilta riittäisi, että he edustavat viraston toimialan asiantuntemusta laaja-alaisesti. Mielestämme määritelmä on liian laava eikä turvaa asiantuntemuksen tasoa eikä varmista esim. sitä, että neuvostossa olisi taiteen ja taiteellisen työn asiantuntijoita.

Neuvoston nimittämisen osalta ei ole myöskään mitään muotovaatimuksia tai kuulemisia, joilla varmistettaisiin arm's lenght -periaatetta.

Neuvoston tehtävät olisivat todella laajat, mutta jää epäselväksi, että miten itsenäisesti se voisi hoitaa tehtäviään ja millä resursseilla. Miten sen päätökset vaikuttaisivat esim. pääjohtajan toimivaltaan ja voisiko neuvosto tehtäviensä mukaisesti edellyttää virastolta esim. tiettyjä toimia sidosryhmien yhteistyön osalta, koska se kuuluu neuvoston tehtäviin. Vai miten neuvosto toimeenpanisi tätä lakisääteistä tehtävänsä.

Nykyiseen Taiteen edistämiskeskukseen tulee tuhansia hakemuksia vuodessa ja uuden neuvoston tulisi tehtäviensä mukaisesti päättää niistä kaikista. On täysin epärealistista, että neuvosto voisi aidosti päättää apurahoista.

Perustelutekstissä todetaan, että apurahoja koskeva päätöksenteko neuvostossa perustuisi vertaisarviointiin. Lisäksi perustelutekstissä esitellään vertaisarviointia ja asiantuntijapaneeleita, joiden tehtävänä olisi tosiasiallisesti käytännössä käydä läpi hakemukset ja päättää saajista. Lisäksi perusteluissa lähdetään siitä, että neuvosto huolehtisi vertaisarvioinnin valinnoista ja organisoinnista. Mistään tästä ei säädetä laissa. Viraston keskeisen tehtävän osalta laki jäisi huomattavan epäselväksi toimivallan osalta ja toimivaltajako pelkästään perustelutekstien varaan.

Lisäksi neuvosto toimisi asiantuntijaelimenä taide- ja kulttuuripolitiikan asioissa. Koska nimitettävien jäsenten osalta ei ole mitään määritelmää kelpoisuudesta eikä valintaprosessista, jäisi täysin neuvoston nimittävän tahon eli ministeriön valintojen varaan, että minkälaisia asiantuntijalausuntoja neuvosto antaisi.

Taide- ja kulttuurineuvostossa tulee olla edustettuna nykyisten taideneuvoston ja KAVI:n neuvottelukunnan asiantuntemus. On nähtävissä, että tällainen kokoonpano on verrattain laaja, joten onkin perusteltua pohtia tulisiko Kulttuurivirastolla olla selkeästi kaksi neuvostoa tai taide- ja kulttuurineuvoston lisäksi kaksi neuvottelukuntaa, joilla olisi rooli sidosryhmien kuulemisessa ja viraston toiminnan tukemisessa.

Verrattuna Suomen Akatemiaan, pääjohtajan kelpoisuusvaatimuksia ei ole erikseen määritelty. Akatemian johtajan tulee olla tieteellisesti ansioitunut ja hänellä tulee olla korkeakouluhallinnon tuntemusta.

Kokonaisuudessaan lakiesitys on epäselvä ja vaatii vielä merkittäviä tarkennuksia ja täsmennyksiä ja se tulisi palauttaa valmisteluun ja laajempiin kuulemisiin sekä tarkentaa muuttaa ainakin seuraavilta osin:

- lisätään tehtäviin taiteilijoiden toimeentulon edistäminen ja taiteen edistäminen myös kansainvälisesti
- kirjataan lakiin taiteen vapaus nimenomaisena säännöksenä ja varmistetaan, että taiteen vapaus toteutuu prosesseissa, nimittämisissä ja täytäntöönpanossa
- täsmennetään toimivaltajakoja ja tehtäviä sekä varmistetaan resurssit
- säädetään taide- ja kulttuurineuvoston kokoonpanosta korostaen taiteen ja taiteellisen työn tekemisen asiantuntemusta ja huolehditaan KAVI:n näkökulmasta
- säädetään vertaisarvioinnin rakenne ja tehtävät sekä nimittäminen siten, että arm's length -periaate voidaan taata

Kuusikko Elina
Suomen Näyttelijäliitto - Finlands Skådespelarförbund ry.